

III. PÜSPÖKI JELENTÉS

1924. november 15.

„...Mürrenben mint Sir Henry Lunn [az első sor közepén] vendége, a jelenlegi világprotestantizmus vezető embereiből összehívott reunion-konferencián, a magyar reformátusság képviselőjeként részt vettem.”

Nagyméltóságú Főgondnok Úr!
Főtiszteletű Egyházkerületi Közgyűlés!

A szántó-vető ember, mikor barázdájával a határköig érkezik, önkéntelenül is föltekint az égre. Isten, aki a szíveket látja és számon tartja a hangtalan imádságokat is, megérti és elfogadja ezt a néma fohászkodást. Most, amikor az esztendő nagy szántóföldjén mi is elérkeztünk egy határköig, először is tekintünk fölfelé s mély lélegzetet véve a Szentléleknek minket körülvevő sugaras atmoszférájából, sóhajtsunk el egy hálaadást: „eben haézer”, idáig segítségül volt az Úr. Legyen áldott az Ő neve, hogy elfogadta szolgálatunkat, erejével kipótolta erőtlenségünket, kegyelmével elfödözte gyarlóságainkat s bölcsesége jóra fordította még hibáinkat is, közülök némelyeket külső áldásra, sokakat belső épülésünkre változtatván. Minden szorgalmatoskodásunk mellett is áll a 127. zsoltár igaz és ámen beszéde: „Ha az Úr nem építi a házat, hiába dolgoznak azon annak építői. Ha az Úr nem őrzi a várost, hiába vigyáz az őriző. Hiába nektek korán fölkelnetek, későn fekdőntök, fáradsággal szerzett kenyeret ennetek! Szerelmesének álmában ad eleget”. Legyen minden dicsőség és minden hálaadás egyedül az Úré, aki ingyen ajándékba adja az előmenetelt: „teremtetvén általa Krisztus Jézusban jó cselekedetre, amelyeket előre elkészített az Isten, hogy azokban járjunk”. (Efézus 2:10.)

Személyi dolgok

Meg kell állnunk ennél az esztendőnél és tekintetünket hálás szeretettel kell fölemelnünk *Főgondnok Úr Ő Excellentiájának*¹ orcájára. Ezelőtt 75 esztendővel, Budavárának ostroma közben, Windischgraetz ágyúinak a dörgése között ajándékozta őt Isten egy jeles és boldog református családnak s általa mindazon nagy ügynek, amelynek szolgálatában áll. Azóta háromnegyed század folyt le, történelmünknek legváltozóbb, de legérdekesebb, legszomorúbb és legdicsőségesebb korszaka. Gyermekségére a nemzeti elnyomás sötét árnyéka borult. Mint fiatal, nagyra hivatott ifjú állott az újra éledő nemzet szolgálatába, történelmünk egyik legtermékenyebb korszakában az ország vezetői közé emelkedett és a modern magyar állam kiépítésében olyan munkát végzett, amelynek jelentősége még csak ezután fog kibontakozni. Közben végigjárta az egyházi hivatalok egész lépcsőzetét, s ma mint a Dunamelléki Egyházkerület főgondnoka az egész magyar kálvinizmus egyik legfőbb vezére és büszkesége. Szívünk örömmel telik el, hogy a harmadik negyedszázad mesgyéjét is friss erőben, ifjú lélekkel és rugalmas testtel lépi át s bölcsesége épen úgy világít, példája épen úgy vonz és szeretete épen úgy melegít, mint pályafutása alatt bármikor. Bár ez az év nagy fájdalmat hozott reá, testvéröccsének, a legkitűnőbb magyar gazdák egyikének elhunytával: e fellegen is átsüt az őt körülvevő szeretet fénye s egész kerületének áldása és szerencsekívánata köszönti őt.

Az elmúlt év folyamán egy másik kedves jubileumban volt részünk. *Szilassy Aladár Ő Excellentiája* egyik legnagyobb művének s a magyar lelki ébredés egyik leghathatósabb eszközének, a Magyar Keresztény Ifjúsági Egyesületeknek 40 éves jubileumát ünnepeltük. Ez az ünnep ő reá vetette viszfényét. Az ő egyénisége szintén egyike a legnagyobb ajándékoknak, amivel a Dunamelléki Egyházkerületet Isten fölékesítette. Ha minden alkalmat megragadunk is, hogy iránta tiszteletünknek és szeretetünknek kifejezést adjunk, zajtalan és állandó munkássága mellett mégis csak töredékét ismerhetjük el annak, amit ő velünk szakadatlanul tesz. Szeretném életét odaállítani igazságaink mellé, mint a legszebb apo-

¹ Darányi Ignác (1849-1927), 1902-től 1927-ben bekövetkezett haláláig volt a Dunamelléki Református Egyházkerület főgondnoka

III. PÜSPÖKI JELENTÉS

logiát és a fiatal református nemes urak elé, mint a legvonzóbb példát és a legfogatosabb toborzót. Isten olyan nemes anyagból alkotta, amelyikből történelmünk bármely százada szépet és nagyot tudott volna formálni; a XVI. század egy reformátort, a XVII. talán egy vértanút, a XVIII. a tűrés és várás passzív hősét, a XIX. egy modern magyar református világi misszionáriust. Szívvel kívánjuk, hogy még sokáig éljen a lelkek mélyén az el nem mondott fohász, milyen jó, hogy ő van és hogy ő a miénk.

A Dunamelléki Egyházkerületet nemcsak mint az egyetemes magyar egyház egyik nagy élő darabját, hanem önmagában is közelről érdekelte az az ünnepe, amely 1924. október 18-án folyt le Debreczenben, amidőn a Tisza István tudományegyetem tiszteletbeli doktornak avatta *gróf Degenfeld Schomburg József* egyházkerületi főgondnok, konventi és zsinati elnök úr ő méltóságát. Kezei között látta azt a kegyelettel őrzött írást, amelyben ezelőtt 52 évvel, 1872-ben értesíti őt Török Pál superintendens arról, hogy a Dunamelléki Egyházkerület világi aljegyzőjévé, mint egészen fiatal, kezdő embert, megválasztotta. Azóta 10 lustrum² pergett le az idők homokóráján. Emberek jöttek és mentek, korszakok váltották föl egymást, kétszer is megváltozott egyházunk ábrázata, csak ő maradt mindig a régi, származásban és gondolkodásban előkelő nagyúr, életfelfogásban és elvekben köztünk a legpuritánabb, halálig hű, hitben kemény s önfeláldozó, munkában soha meg nem fáradó. Nem látta rajta senki sem a fájdalmakat amik szívét sebeztek sem a kísértéseket, amiket kiállott; olyan volt, mint egy viharálló, erős tölgy, amelyiknek napfény és villám erejét növelte, az örömei költöző madarai édes emléket hagytak ágai között s mindenütt, amerről lombja alá pihenő vándorok érkeztek, beszél a hála a védelemről, amelyet nyújtott s a nagy tanításokról, amit magános alakja beszélt. Áldásunk kísérelje további életét.

Örömmel kell megemlékeznem arról, hogy a magyar államfő kitüntető figyelme másodszer fordult a Dunamelléki Egyházkerület palástos szolgálói felé. *Káta Endre* tolnai esperes, szolgálatában társai között a legidősebb testvér, a múlt év őszén kormányfőtanácsosi címmel ékesített föl. Isten a maga hű szolgálóit titokzatos módon emberi mértékek fölött jutalmazza vagy feddi. De jól esik látnunk, amikor az ország hivatalos elismerése az isteni ítélkezésnek nyomdokain jár és ahhoz szegődik. *Káta Endre* nem lett nagyobb és kedvesebb előttünk e kitüntetéssel, de mindnyájan gazdagabbak lettünk annak a tudatával, hogy szabad nekünk Isten után mennünk és az Ő örök végzéseire emberi pecsétet ütnünk. Köszöntsük őt a régi szeretettel.

Múltkori egyházkerületi közgyűlésünk óta három új tanácsbíró küldött az egyházközségek bizalma kerületi közgyűlésünkre. *Lévay Lajos*, a kissé megfáradott vértessaljai esperes érkezett meg a tanácsbírói székbe, jelölve annak, hogy ha ő a fárasztó munka alól fölmentést is kér, mi viszont kérjük tőle, hogy bölcsességének fényét, szeretetének Jánosi melegségét ne vonja meg attól az egyházkerulettől, amelyet egy életen keresztül olyan hűségesen szolgált. *Pálóczi-Horváth István* nemes és kemény magyar alakja azért került hozzánk, mert benne ősi tradíciók példaadó erővel érvényesültek ma is: egymaga saját költségén templomot épít megpróbált anyaszentegyháza számára. Last, but not least³ említem *Némethy Károly* budapesti főgondnok úr Ő Excellenciáját, akit nemcsak azért, mert a legnagyobb magyar református gyülekezetnek, a székesfővárosinak a főgondnoka, hanem egyéni kiváló képességeinél fogva is siettünk Dunamelléki Egyházkerületünk számára munkával és bizalommal lefoglalni. Rendkívüli munkabírása, nagy szervező- és rábeszélőképessége, egész egyéniségének minden vonása, a bölcsőtől kezdve, mely papi ház födele alatt ringott, a legmagasabb polcokon végzett s az egész nemzetre döntő fontosságú szolgálata, mind e választáshoz fűződő örömmünket és reménységünket táplálják. Ő egészen a miénk

² öt éves időszak

³ végül, de nem utolsósorban

kíván maradni s hiszem azt, hogy közöttünk munkában is, megbecsültetésben és sikerekben is kárpotlást nyer Tiszántúli kerületben elhagyott díszes gondnoki méltóságáért.

Egyházkerületünk tisztviselőikara két kiváló ifjú munkással gazdagodott. Dr. *Thury Zoltán* közigazgatási bíró, egyházkerületi világi, dr. *Hetesy Kálmán* kecskeméti lelkész, lelkészi aljegyzővé választott. Reménységgel köszöntjük őket és megáldjuk szolgálataikat: Akiknek Isten sokat adott, azoktól az ő népe sokat vár.

Itt búcsúzom el egyházkerületünk derék lelkészi aljegyzőjétől és a belmissziói bizottság előadójától, *Forgács Gyula* lelkész úrtól, akit a sárospataki gyülekezet hívott el lelkipásztorául. Istenáldotta pásztori egyéniség volt, aki az építés tudományának nemcsak elméletben volt kiváló képviselője, hanem gyakorlatban is elsőrangú művelője. Hű és szerény egyénisége csupa szolgálat és csupa hit. Ellentéteket kiegyenlíteni, nehéz kérdéseket az evangéliumi munka felsőségével megoldani, lelkesedni és lelkesíteni kevesen tudtak úgy mint ő. Bárhova megy és bármi munkát végez, mindig a mienk marad és nem felejtjük el, ki volt és mit tett közöttünk.

Az egyházmegyék életét áttekintve, különös fontosságánál fogva főlemlítem a felsőbaranyai tisztújítást. Az elköltözött esperes helyett *Szalay Ferencz* szaporcai lelkész vette át a munkát. A lemondás folytán megüresedett gondnoki székre kántorjánosi *Mándi Samu* tanácsbíró ült. Mindkét atyánkfíát bizalommal és szeretettel köszöntjük egyházkerületünk vezérkarában s úgy az esperes hűségétől és rokonszenves, alázatos munkásságától, mint az új gondnok messzire fénylő talentumaitól és eddig is példaadólag bizonyított szolgálataitól nagyon sokat várunk. Akiket Isten ki akar tüntetni, a legnehezebb feladatok elé állítja. Élet-halál küzdelem döntő mérkőzésében kezükbe adatott a vezéri zászló: Isten adjon nekik elég erőt nagy feladataik elvégzésére.

Itt teszek egy cypruságot *Kálmán Gyula* ságvári lelkész és egyházkerületi tanácsbíró sírjára. Régi veretű református lelkész volt. Tudomány és szívjóóság, munka és hűség volt az a nemes fém, amiből alkotója ötvözte. Tekintélye szellemi és erkölcsi fölényén nyugodott s akkor is az elsők közé sorozta mindenki, midőn fáradtan és szerényen közlegényi sorba állt, Nem kívánhatok jobbat kerületemnek, mint azt, hogy ilyen lelkipásztorokat neveljen és ilyen tanácsadókra hallgasson. Kedves halottakról emlékezem, midőn elparentálom hazatért munkatársainkat: Morvay Ferenc nagyvátyú, Tóth Kálmán ipacsfai, Szabó Gyula újmindszenti, Varjas Gábor felsőnyéki, Baky Ferenc szalkszentmártoni, Urházy Sándor kápolnásnyéki lelkészeket, Bocskár István segédlelkészt és Biber Ignác szeremlei tanítót. Legyen pihenésük csendes, a boldog föltámadás reménye alatt s találják meg hű szószólójukat a kegyelem királyi széke előtt! Az igazak emlékezete áldott!

Örvendező lélekkel hirdetem tovább azokat az érzéseket, amelyeknek a pesti egyházmegye esperese adott kifejezést, amidőn gróf *Teleki József* gondnok úr Ő Excellentiájának immár 40 éves szolgálatáról emlékezett meg. Meleg szívét, sok titkos szolgálatát, hűséges és példaadó forgolódását áldja meg az az Isten, aki eddig is legfőbb nyeresége és lábainak szövétneke volt.

Dunántúli püspökválasztás

Külön lapon emlékezem meg arról a változásról, ami Isten akaratából a Dunántúli Egyházkerület püspöki székében végbement, *Németh István*, az erős, kemény és igaz ember, a fáradhatatlan főpásztor örök álomra hunyta le szemeit. Koporsója fölött én hirdetem az életnek és a föltámadásnak az Igéit, bizonyosságot téve azokról az ajándékokról is, amiket Isten hű szolgálja életében népének megmutatott. Üresen maradt helyét, a gyülekezetek majdnem egyhangú bizalmából, dr. *Antal Géza* teológiai tanár foglalta el. Talentumai és eddigi szolgálatának áldásai előtt meghajolva, köszöntöm őt azzal a reménységgel,

hogy szolgálata népére nézve áldás, kerületünkre, melyet történeti barátság szálai fűznek a Dunántúlhoz, kedves és kívánatos lesz. Még csak azt említem föl hogy a Dunántúli evangélikus egyházkerület Mesterházy Ernő személyében új világi vezért nyert s testvéri szívvel köszöntöm őt, akit tetszett Istennek a gyönyörűséges igával megterhelni.

Külföldi relációk

Annál az élő egységénél fogva, amely református egyházunkat és a világprotestántizmust a Krisztus élő testvére egybekapcsolja, meg kell emlékezniem külföldi összeköttetéseinkről is. Itt mindenekelőtt *James J. Good* daytoni teológiai tanár és az amerikai egyházak által az európai egyházak segítésére létesített bizottsága elnökének nevét említem, ki tavalyi egyházkerületi közgyűlésünk óta elköltözött az élők sorából. Ő volt a magyar református egyháznak túl az Óceánon ékesszavú védelmezője és áldottkezü segítője. Ismeretlen világok figyelmét fordította reánk. Templomok százaiában prédikált rólunk, indítására gyülekezetek ezrei imádkoztak értünk és sokszor névtelen segedelmek áldott erei áztatták szenvedéseink és ínségünk pusztaságát. Az ő munkálkodásának köszönhető, hogy a Dunamelen már a harmadik éve 3 egyházkerületi belmissziói lelkész végzi a maga munkáját, ő volt sok jeles diákunknak külföldre vivője s ott nagy árvaságukban igazi atyjuk. Megtestesült jótétemény volt reánk nézve, szűkölködőnek kenyér, mezíteleneknek ruha, mindenekfölött pedig evangélium, mely a szegényeknek prédikáltatott. Áldás emlékezetére.

Három nagy református egyház küldötte el hozzánk hivatalos képviselői által a maga üdvözlését. A skót szabad egyház akkori moderátorát, *Cairns Dávid Salamont*, legjobb barátunknak, dr. *Macdonald Webster* úr kíséretében láttuk falaink között. Májusban a hollandi szigorú református egyház illusztris küldöttsége, *Hoekstra, Bourwman, Nordtzij* és *Kok* urak tettek egyházunknál hivatalos látogatást. Végül a francia hugenotta egyház két szimpatikus és jeles képviselője, *Perrier* és *Bruston* professzor urak hozták el annak az egyháznak köszöntését, amelyiktől a megtisztított vallás tudományát és százados zsoldárainkat vettük. Mindhárom látogatás mély hatást tett a hazai kálvinizmusra. – Gonosz és parázna nemzetségnek nevezte Jézus a jelt kívánó zsidókat. Azok volnánk mi is: ha az ilyen látogatásoktól politikai csodákat vagy anyagi előnyöket várnánk. Nagyobb dolog van itt ennél: az, ami kelet királyné asszonya mívelt a szent hajdankorban, amidőn messze földről elment az Isten kiválasztott emberéhez, hogy fölismerjék egymásban a testvért és megmutassák, hogy mindannyian közös léleknek nemzetsége. A magyar református egyháznak századok óta egyik nagy fogyatkozása volt, hogy nem idegződött be teljesen az evangéliumi egyházak nagy világegységébe. Most, amikor az elzáró falak leomlottak, ezt a hibát ennek a nemzedéknek pótolnia kell.

Isten számunkra sok nagy tanítást rejteget és sok életparancsot ad élénk külföldi testvéreink példájában. Viszont akarja, hogy azok a nagy dolgok, amiket közöttünk tett és magyar népünk történelmében jelentett ki messze tündököljenek mint a hegyen épített város kivilágított ablakai. A lelki kapcsolatok szövése még az egyének életében is olyan, mint a magvetés: idő kell, amíg előttünk ringanak az aratásra érett kalászkok: mennyivel inkább áll ez a népek életében s azok között is annak a népnek életében, amelyik a „legárvább és a legelhagyottabb minden népek között a föld kerekén”. Hadd áradjon be ablakainkon a kívülről jövő világosság, annak fényénél látjuk meg igazán, amink már van és annak tényénél tudjuk meg, mire van szükségünk még. Mindenekfölött pedig úgy nekünk, mint nekik egy nagy és örök szükségünk van, az, amit az evangélista, az egy szükséges dolognak nevez. – Ezekről az érintkezésektől várom, hogy a magyar kálvinizmus, Istennek ez a mély, kéklő tava, amelyet itt-ott nád borít el és hínár főd be, fölfedezze, hogy ő nem tó, hanem öböl. Egy nagy élő Óceánnak ága-boga

és élete, meleg és hideg áramlásai, sugaras békéje és zúgó viharai a nagy Óceánnak egységes életéből származnak.

Föl jegyzem még, hogy közöttünk időztek rövidebb vagy hosszabb időig Beach Sylvester és Schaeffer Károly amerikai lelkészek, akik odaát a magyar ügynek igaz szószólói. Azután Mott János, a legnagyobb élő misszionárius, kinek egyénisége egy modern próféta történelmi méreteit üti meg. Végül a néhai Kuyper Ábrahám áldottlelkű leányai, a magyar gyermekek és a magyar református ügyek nemes jóltevői.

Püspöki látogatások

Régi föl fogás a püspöki tisztet őrállásnak nevezte. E kép szerint vigyázó helyén, messze látva, magasban áll és őrködik a püspök. Figyeli az eget, jelenti a vihart, szabja az időt, inti a népet és hirdeti az Igét. A kép ma annyiban változott, hogy az őrálló nem egy helyben áll, hanem, ha éber, szakadatlanul szerte jár. Ezekről az utaimról kívánok beszámolni.

Rövidebb látogatásokat tettem a budapesti egyházközség egyes egyházrészeiben, Kőbányán, Józsefvárosban és Zuglón. Elsiklom fölöttük, mert mint budapesti lelkészelnök is köteles voltam velük. Nem említem azt, hogy a szekszárdi lelkész beiktatása alkalmával megfordultam kedves tolnai egyházmegyémbe, ahová mindig öröm elmennem. De kiemelem azt, hogy június 1-én a kiskunhalasi gyülekezetben rendes püspöklátogatást végeztem. Évtizedeken át állott ez a nagy gyülekezet a kerületi érdeklődés homlokterében, sokszor személyi, sokszor dologi nehézségek miatt. Fontossága a legújabb időben még emelkedett azzal, hogy a Kiskunság legnagyobb gyülekezete Trianon óta magyar határváros lett. Tipikus képét mutatja nagy alföldi gyülekezeteinknek. Ezelőtt 50 esztendeivel 9000 református lakott benne és 800 katolikus. Ma 16.000 katolikus és 8000 református. Hiába vigasztaljuk magunkat azzal, hogy az anyagi és szellemi erő még mindig református részen van. Mit ér mindez, ha az életerő megfogyatkozik. Megtörténhetik, hogy elfogy a gyülekezet s akkor anyagi és szellemi erő föltétlenül mások birtokába megy át. Ezért volt olyan nagyon fontos Kiskunhalasra nézve két, teljesen munkatűrő és minden erejét az egyház építésére szentelő lelkésznek a megválasztása. Nagyon sok munka vár rájuk. Föl kell éleszteni a hívek áldozatkészségét, mert eddigelé a halasi jómódú nép volt az, amelyik egész egyházkerületünkben talán a legkevesebb terhet hordozta. Gimnáziumát ki kell egészítenie egy internátussal, mert enélkül új helyzetében csendesen elsorvad. Kitűnő polgári leányiskoláját meg kell pótolnia egy továbbképző tanfolyammal, hogy a református leányok műveltségét és egyházunkhoz való törhetetlen ragaszkodását az elkövetkezendő nehéz időkben is versenyképessé tegye. Végül meg kell csinálnia a gyülekezetnek pásztori megszervezését s e tekintetben Kecskemét nagyszerű példájának nyomába lépnie. Minden előfeltétel megvan erre vonatkozólag. Jóakarát, tehetség, anyagi erő, megannyi vitorla, csak a felülről jövő szélnek kell megzendülnie, hogy útrakeljen az ezüst hajó boldog révpartok felé.

Meglátogattam a tornado által sújtott *pátyi* gyülekezetünket is. Ha már nem mehettünk akkor, mikor a csapás ostora végig sújtott rajtuk, megérkeztem akkor, amikor velük együtt örvendezhettem a romok eltakarításán és az omladékok újból való megépítésén. Buzgó lelkésze, derék népe a nagy csapásban nem vesztette el hitét. Minden lehetséges támogatás igénybevételével segítettek magukon s Páty ma takarosabb és virulóbb, mint valaha. A helyreállított templomot örömkönnyek és hálaadások között szenteltük újra Istennek.

Október végén szenteltem föl az *ócsai* templomot, Csonka-magyarország egyik legszebb és legrégebb műemlékét. Helyreállításához a lelkész törhetetlen buzgóságán, a hívek szívós akaratán és áldozat-

III. PÜSPÖKI JELENTÉS

készségén kívül nagy mértékben hozzájárult a Kormányzó Úr Ő Főméltóságának állandó érdeklődése és megtisztelő figyelme, ami e nehéz időkben rendkívüli áldozatokra és tevékenységre bírta az Országos Műemlék Bizottság illusztris tagjait. Egyházkerületem nevében hálás köszönetemet fejezem ki az Országos Műemlék Bizottság elnökségének és tagjainak, akik legjobb erőiket, lelkesedésük és akaratuk javát állították a nagy ügy szolgálatába. Amit a magyar elme gazdagsága a magyar szegénység keretei között alkotni tudott, ott van kőbe építve a következő nemzedékek számára. Csak azt óhajtom, hogy a nagyszerű templomban buzgó és példaadó gyülekezet legyen a kedves istentiszteletnek élő oltára.

Mielőtt évi püspöki vizsgálataimra áttérnék, beszámolok arról, hogy mint a Protestáns Irodalmi Társaság elnöke vagy más testület tagja, szolgáltam a múlt évben Kaposváron, Sárospatakon, Hódmezővásárhelyen, Szegeden és Pápán, budapesti szolgálataimat ezúttal nem említve.

Solti egyházmegye

Majdnem négy hétig tartott a solti egyházmegye meglátogatása. Minden anya- és leányegyházközségben megfordultam, mindenütt prédikáltam, presbiteri gyűlést tartottam. Meglátogattam az iskolákat és az egyházi intézményeket. Ha utam fogház vagy letartóztatási telep mellett vezetett el, istentiszteletet tartottam a foglyoknak is. Megkoszorúztam a Baksay Sándor sírját s konferenciát tartottam a kunszentmiklósi diákoknak. Utamban mindvégig velem volt az egyházmegye esperese, a jegyzői karból egynéhány napon át Benedek Sándor egyházkerületi főjegyző, 2 hétig Kováts István aljegyző, 1 hétig Hetessy Kálmán aljegyző, majd Joó Gyula aljegyző és az egész út alatt Kiss Ödön püspöki titkár. Nagyon fájdalmasan nélkülöztük gróf Ráday Gedeon egyházmegyei gondnok úr Őnagyméltósága jelenlétét, kit az egész idő alatt súlyos és fájdalmas betegség szögezett az ágyhoz. Fölgyógyulásáért buzgón imádkozva, egészsége fokozatos helyreállításának szívből örvendezve, utamra küldte áldáskívánásait és gyakori üdvözlését ez alkalommal is köszönöm és viszonozom. – A solti egyházmegye mindig úgy volt ismeretes, mint a jó rendnek, csendes, nyugodt életnek a példája. Én is kedvező benyomással tértem vissza fáradságos utamról. A gyülekezetek, 1–2 kivételével arra használták föl a látogatás nyújtotta kedves alkalmat, hogy megjavítsák, kitatarozzák, és fölékesítsék a gondjaira bízott hajlékokat. Ha más eredménye nem volna a püspöki látogatásnak, már ez is megérné a vele járó minden fáradságot. A solti egyházmegye két részből van összetéve. Egyik a Kiskunság a maga mérhetetlen pusztaságaival, mezővárosaival, községekké alakuló tanyarendszerével. A másik a dunamenti gyülekezetek, amelyek elszórva Bajától Dunaharasztiig, a nagy és szeszélyes folyó partjain, ki tudja, hányszor tűntek el és ki tudja, hányszor támadtak újra. A Kunság népét az jellemzi, hogy egyházához hű, szereti és megbecsüli a maga fajtáját. Kemény fából van faragva s csak annak enged, akit igazán megbecsül. Kálvinizmusában több a turáni, mint a bibliai elem. Késhegyre megy, ha hitében támadják, büszke szép nagy templomaira s jól esik tudnia, hogy bármikor szabadon mehetne oda áldozni, valahányszor kedve tartja. Csak az a baj, hogy nem tartja mindig kedve. – A Dunamenti rész különböző vidékekről támadt heterogén település. Van közöttük nagyrészt intelligenciából álló és egyéni bevándorlással gyűlt missziói gyülekezet, hogy csak Baját, Kalocsát és Dunaharaszti említsem. Van köztük ősi, homogén elemből álló tömegtelepülés, amely a világtól elzárva, századokon át szinte monadikus életet élt, mint pl. Bogviszló. Végül vannak nagy alföldi közösségek, falvak, amelyekben különösen erős a községi élet, miniatűr Debreczenek és Kecskemétek, pl. Solt és Dunapataj. Itt említem az ország egyik legszegényebb és legnagyobb terhét hordozó gyülekezetét: Hartát, ahol egy napszámos adófizetőre több százezer korona egyházi teher esik s itt láttam a kerület egyik legjobb módú gyülekezetét, amely most, a püspöki látogatás alkalmából hozta be először az egyházi adó intézményét, fejenként egy aranykorona összegben. Vannak gyülekezetek,

amelyek a világtól távol: a kunsági puszták szívében örök csendességű ákacos tanyákból alakultak, mint pl. Orgovány és a két Kerekegyháza. Viszont olyanok, amelyek az élet nagy országútjai mellett, porban, zajban, gépkocsik és fertőző eszmeáramlatok útvonalába esnek, hogy csak Dömsödöt említsem. Ki kell emelnem azt a szép munkát, ami a kicsiny Majosházán folyik, Kalocsának és Bajának missziói erejét, a két Kerekegyháznak, Orgoványnak buzgó és szép egyházi életét, Dunapataj derék népét, Foktő, Dunavecse, Fülöpszállás, Kunszentmiklós, Tass eddig elért szép eredményeit. Meg kell említenem azt, hogy az egyházmegye déli részén megdőbbséget végző pusztítást végez az egyke s emiatt demoralizálódik a nép, jobbjai közül pedig a szekták aratnak. Meg kell állapítanom, hogy ahol, s ez hála Istennek kivételes állapot, lelkész és gyülekezet között meghasonlás támadt, fölmérhetetlen erkölcsi kár származik mindkettőre nézve. Pap és a gyülekezet viszonya a szent házassághoz hasonlítható. Ha megtalálták egymást az élet leggazdagabb áldásai fakadnak frigyükből. Ha meghasonlottak, minden nap új gyötrelmet és új csapást hoz reájuk. Egy rossz házasságot csak ketten tehetnek jóvá, de ahhoz, hogy egy pásztori viszony jó legyen, elég egy dolog is, a pásztor megváltozása. Aki tudja azt, hogy száz és ezerszámra vannak misszionáriusok, akik pogányok, atheisták, gonosztevő vagy vademberek között dolgoznak és itt érik el a legszebb eredményeket, velem együtt vallja, hogy *rossz gyülekezet nincs*, csak rossz vagy oktalan papok vannak. Még azt se feledjük el, hogy a konkoly könnyebben hatalmazik el, mint a tiszta búza, 20–30 év áldott és építő papi szolgálatának eredményét 1–2 év vigyázatlansága, huzavonája, jogi vagy üzleti magatartása lerombolhatja. Gyülekezeteink életének legnagyobb problémáját oldanók meg, ha biztosítani tudnók a megkezdett munka kontinuitását.

A solti egyházmegyében majdnem kivétel nélkül tágas, szép templomok vannak. A papi lakások jó része nemcsak kényelmes, és tetszetős, hanem egyik-másik fényesnek mondható. Kár az, hogy különösen a Kunságon a legnagyobb gyülekezetekben a népiskolákat államosították és a tanyai iskoláknál, amelyeket rendszeren a község tart fenn, nem fordítottak elég gondot arra, hogy a tanítók vallása a reformátusok számarányához igazodjék. Egyik-másik nagy viruló község elmulasztotta a kedvező alkalmat s állami polgári iskolák létesültek benne, holott református polgári iskolákat is el tudna tartani. A szórványok gondozása szempontjából annyiban kedvező a helyzet, hogy a szórványoknak tekintélyes része elég nagy és elég erős arra, hogy önálló egyházközséggé szervezkedjék s két kiváló missziói központjában, Kalocsán és Baján olyan lelkész van, akik ezt a nehéz föladatot elismerésre méltóan tudják megoldani. De azért komolyan kell foglalkoznia az egyházmegyének azzal, hogy ezen az úton tovább haladjon. Bár találkoztam egy derék presbiterrel, aki a szórványban konfirmációi oktatásra való előkészítést, sőt a temetést is igen jól végzi, továbbá vannak tanítók, akik a maguk órálló helyén egyházunk érdekében nagyszerű missziót teljesítenek, mégis minden igény távolról sincs kielégítve. Veszteségeink reverzálisokban és áttérésekben mind a gondozatlan tanyai lakosság körül támadnak. Miután a tanyai lakosság szaporább testben és lélekben egészségesebb, mint a központban lakók, ez is arra int, hogy nagyobb gondot fordítsunk megtartásukra. Fontosnak tartanám, ha a nagyobb egyházak közösen tanyai lelkészségeket vagy legalább is tanyai diakonátust állítanának föl, hogy ez állások betöltői állandó szolgálatban legyenek. Fontos dolognak tartom, hogy a népes és jómódú anyagyülekezetek ejtsék módját annak, hogy a tanyákon konfirmációoktatás alá kerülő gyermekeket az előkészítés tartamára buzgóbb híveinknél externátusba⁴ helyezték el és a konfirmációi szertartást minél feledhetetlenebbé tegyék. Az iskoláztatás érdekében fontos volna a nagyobb központokon napközi otthonok fölállítására, ahol a gyermekek szeptember és októberben, továbbá májusban és júniusban, míg szülszülők, künn dolgoznak

⁴ bejáró növendékek számára való intézet

III. PÜSPÖKI JELENTÉS

a pusztákon, elhelyezhetőek volnának, hogy a tanítás zavartalanul folyjon. Különösen a Kunságon kevés lévén a nagybirtok, kisbirtokos híveinknek maguknak kell egyházunk segítségére jönnie, főképp a fuvar kérdésében, hogy e rendkívül fontos kérdésben kárt ne szenvedjünk. Végül még egy általános impressziót. Az evangélium tüze és a lélek ereje még a legtöbb gyülekezetben élő valóság, ha ereje és hatékonysága kissé megfogyatkozott is. De lehetetlen nem látnunk, hogy mi, az Ige egyháza, pásztori praxisunkban már nem tudjuk az őseink által vont frontot egész szélességében megtartani. Nagyon sok helyen volt panasz a templomok látogatottságának hiányos volta miatt. Lehetetlen ebben bizonyos folyamatot nem látnunk. Először a hétköznapi istentiszteletekről maradnak el a hívek és csak az egyre kisebb számú gyermekesereg énekel és unatkozik a felnőtteknek szánt istentisztelet alatt. Azután következik a vasárnap délutáni gyülekezetek megfogyatkozása, főképpen a nagyobb eklézsiákban. Mindjárt jön utána a délelőtti látogatók csekély száma, először a vásárok napján, azután rendszeresen, főképpen nyáron. Nagy ünnepeken a templomok még zsúfolásig vannak, de már sok helyt láttam, hogy a templom, mint kőbe épített keret nagyobb, mint az élő gyülekezet. Ugyanígy van az úrvacsoraosztással is. Legtöbb helyen már csak öt alkalomból szolgáltatják ki az úri szent vacsorát s ezek közül is csak a három nagy ünnepen részesülnek benne kívánatos számmal. Mindez a hitbuzgóság hullámgyűrűjének szűkülését és régen fenntartott pozíciók föladását mutatja. A hétköznapi istentiszteleteknek, ha nem is teljes, de hathatós pótléka a házi istentiszteletek bevezetése, vallásos estélyek tartása s különösen gyermekistentiszteletek rendezése. Különös gondot kell fordítanunk a konfirmált ifjúság gondozására, mert a jelenlegi praxisunk egyenesen veszedelmes. Az ismétlődő iskola vagy a hatodik elemi végzése után megkonfirmált serdülő ifjúsággal rendszeren nem törődünk, amíg mint házas ember bele nem illeszkedik a hagyományok kereteibe. Ébren kell bennük tartani a konfirmációi lángot mert a konfirmáltak serege a miniatűr gyülekezet. Olyan lesz a gyülekezetünk, amilyenné a konfirmált ifjúságot tudjuk szervezni. Továbbá hatékonyabban kell alkalmaznunk a modern idők igehirdetésének pompásan bevált eszközét: az iratterjesztést. Végül egyházunknak meg kell látnia, hogy legnagyobb és legelső problémája igehirdetésünk reformja. Mi az Ige egyháza vagyunk és azzal állunk vagy esünk, hogy mennyire tudunk érthetően, érdekesen és hathatósan prédikálni, tehát szükség, hogy helyzetünket komolyan revideáljuk. A régi módszert, amelyből elszállott a Lélek, félre kell tennünk és úgy kell prédikálnunk, hogy minden beszédünk gyülekezetünkre nézve egy nagy belső esemény legyen. Újlag utalok rá, hogy ez nem lehetetlen. Nemcsak azért, mert magam, aki falusi igehirdető sohasem voltam, tapasztaltam azt, hogy e téren az eredményeknek és lehetőségeknek beláthatatlan klaviatúrája van, hanem azért is, mert ott vannak előttünk a szekták példái, amelyeknek igehirdetői minimális képzettséggel, primitív homiletikai eszközökkel olyan érdeklődést tudnak ébreszteni és olyan reális életformálási folyamatot fölmutatni, amelyet megirigyelhetne nálunk a legszebb hangú, a legékesebben szavaló és a prédikátori tárak legcsiszoltabb beszédeit elzengő, tanult és lelkes pap is. Mit ér a legszebb beszéd is, ha csak hang és stílusprodukció, de nem akad bele a lélekbe és nem mozdít ez rajta? Azt hiszem, hogy lelkes társaságoknak, egyesületeknek, papi konferenciáknak ez kell, hogy a legizgatóbb és legsürgősebb problémája legyen, mert máskülönben az Ige egyházából a szó ritualizmusa lesz. De ehhez egy elhatározó kezdeményezés kellene, annak a bevallása, hogy mi szépen beszélünk ugyan, de nem prédikálunk jól.

Utamon mindenütt híveim és szolgatársaim meleg szeretettel és bizalommal fogadtak. Sok olyan gyülekezet volt, amelyről eljövetelem után, minden szerénység mellett is, meg kellett állapítanom, hogy mindnyájunkat szívükbe zártak, nem magunkért, hanem az Igéért, amit hirdettünk nekik. A közigazgatás mindenütt nagy előzékenységgel támogatott és minden járás illetékes főbírája saját területén elejétől végig kíséretemben volt, amiért nekik ezúton is köszönetet mondok.

De a közigazgatással kapcsolatban reá kell térnem egy fontos kérdésre. Pest vármegye területén minden gyülekezetemben láttam egy bennszülött rossz szokásnak pusztító hatását. Annak t. i., hogy az egész országban talán ez az egyetlen vármegye, amelynek területén a *vásárokat vasárnap tartják*. A vásárok népünk gazdasági és társadalmi életébe annyira belenőttek, hogy ilyenkor minden templom üres, vagy annak a néhány hívőnek a lelke is, aki elmegy az Isten házába, minden gondolatával világi dolgokon csüng. Most, amikor a kormányzat fölismerte a nép vallásos nevelésének nagy nemzeti jelentőségét és az egyházat minden ilyen törekvésében hathatósan támogatja, nem szabad megtörténnie, hogy az ország egyötödét kitevő Pest vármegye területén egy régi szokás közigazgatási támogatással mesterségesen akadályozza meg a népnek templomba járását. Indítványozom, hogy eziránt sürgős és súlyos megkeresés menjen úgy a belügyminiszter úrhoz, mint Pest vármegye törvényhatóságához.

Külföldi utazásom

Püspöki látogatásom címe alá foglalom két külföldi utamról szóló beszámolómat. Az egyik a World Alliance for promoting international friendship through the churches⁵ pozsonyi gyűlése volt, amelynek eredményeiről ugyan nem számolhatok be, de nekem kedves alkalom volt arra, hogy ottani testvéreinknek hirdessem az Igét. A másik, kéthetes svájci időzésem volt, midőn Mürrenben mint Sir Henry Lunn vendége, a jelenlegi világprotestantizmus vezető embereiből összehívott reunion-konferencián, a magyar reformátusság képviselőjeként részt vettem. Készséggel kell szolgálnunk minden olyan mozgalmat, amely a világprotestantizmus lelki egységét, közös frontját építi anélkül, hogy a denominációk történeti jellegzetességét és felekezeti öntudatát elhomályosítani akarnák. Ez utamat használtam föl arra is, hogy Írlet Károly meglátogatása által bepillantást nyerjek a svájci-magyar gyermekakció eléggé nem áldható szépségeibe. Ezek az akciók a XX. század gyermekkeresztes hadjáratai, amelyeknek apró liliomos vitézei visszahódítják számunkra a magyar jövő bethlehemi bölcsőjét.

Hitélet az egyházmegyékben.

Áttekintve az esperesi jelentéseket, megnyugtatósnak kell jelentenem, hogy az egyházmegyékben kiváló órállók magas szempontok szerint irányítják a hitélet emelésére végzett munkát. Buzdítom munkatársaimat, az espereseket és belmissziói előadókat, hogy azokat a magas szempontokat és kritikai igényeket, amelyeket egyházunk hitéletével szemben fölállítanak, ne engedjék alászállani. Nekünk nem az a tiszttünk, hogy dicsérjük egymást és mindennel megelégedettek legyünk: a magunkkal és másokkal való szent elégedetlenség volt minden reformmunkának kiindulási pontja. Vértesalja az egész egyházmegye területén megszervezte a belmissziói bizottságot. 2–3 példaadó gyülekezete állandóan mutatja, mit kell és mit lehet tenni. Hangsúlyozza a személyes pastoráció intenzívebbé tételének szükségességét s megállapítja, hogy ez a tevékenység az, amit leginkább elhanyagoltunk. Különös gondja van a szóránymisszióra, amelyet nagy buzgósággal, rendkívüli nehézségek között is szép eredménnyel végez. Méltán panaszkodik afölött, hogy a katolikus nagybirtokokkal telerakott Fehér megyében nem igen akad fuvar az igehirdető számára, aki az egynéhány gazdasági cselédből álló kis diasporákat meglátogatni és ott a szent szolgálatokat, főképen pedig a gyermekek vallástanítását végezni kívánja. Így történhetik meg, hogy van olyan puszta, amelyiken 50–60 gyermek vallástanítás nélkül marad, de viszont van olyan gyülekezet, amelyik a tanyákról begyűjti és a híveknél elhelyezi a konfirmandus növendékeket s így vívja meg velük a Jabbok menti harcot, amelyből nem engedi el őket addig, amíg meg nem áldja.

⁵ Egyházi világszövetség a nemzetközi barátság elősegítése érdekében

Somogy arról számol be, hogy az istentiszteletek látogatottsága emelkedő irányzatot mutat. De panaszkodik afelől, hogy a házasság isteni intézménye itt-ott lazulást mutat. Ugyanez áll még nagyobb mértékben Baranyára is. Megtörténik, hogy a vadházasságok ellen hiábavaló a küzdelem, mert az egyik fél hadisegélyes özvegy, aki az államtól nyert támogatást elveszíteni nem akarja. Gyakran fordul elő Somogyban és Baranyában házassági viszálykodás is, ami a felek könnyelmű és megbotránkoztató külön élésére vezet. Kecskemét egyházmegyénkben aránytalanul sok azoknak a házasságkötéseknek a száma, amelyeknél a felek, élemedett korukra való tekintettel vonakodnak egyházi áldást igénybe venni. Helyes dolog, ha az ilyen házaspárok kerülnek a lakodalmas dáridókat, de a későn kötött házasságoknál is épp úgy szükség van Isten áldására, mint a fiatalokénál.

Az egyházkerületi belmissziói munkáról külön jelentés számol be. Munkásai, egynek kivételével, ki pár hónapi tanulmányi szabadságon volt, minden idejüket kemény munkában töltötték el. Iratterjesztésünk sokat fejlődött és utazólelkésünk szakadatlanul szolgált és motivált. Legfőbb ideje volna már a konventi belmissziói bizottságnak és vezetése alatt az egész magyar református egyház belmissziói munkásságának, egységes megszervezése.

Tanügy. Iskolák.

Theológiai akadémiánk ügyei megfelelő tárgysorozati pontokban kerületi közgyűlésünk elé kerülnek. Jelenthetem, hogy az idén is folyt benne a hűséges és komoly munka s különösen dicséretes lépést tettünk előre a tanügyi rendtartás és fegyelem tekintetében. Maholnap ismeretlen fogalomná válik a hátralékos colloquium és a félveivel sántikáló öreg diák. Ki kell emelnem azt a szép sikerrel járó akciót, amit az intézet vezetősége indított meg a végzett diákoknak palásttal való fölruházása tekintetében. Eddigél minden végzett diák kapott a hívek szeretetadományából palástot, szimbolikus képét annak a féltő gondnak és nagyrahívó mandátumnak, amivel az anyaszentegyház a fiatal Timotheusokat szolgálatukra elkötelezi. Nagy számmal látogatták ifjaink a külföldi egyetemeket, de tekintettel a nagy káplánhiányra, kívánatosnak tartom, hogy a külföldi studiumok⁶ a 4 éves theológiai tanfolyam idejére essenek, mert gyülekezeteinknek életigénye követeli az aratókat.

Jogakadémiánk életében gyökeres változás állott be. Az államsegélyek megvonásával megingott a helyzete mind a három református jogakadémiának és egymásután zárta be kapuját előbb a sárospataki, azután a hódmezővásárhelyi, illetve máramarosszigeti főiskola. Viszont az egyetemes egyház elhatározván azt, hogy erejének teljes megfeszítésével egy jogakadémiát fönntart, a konvent választása Kecskemétre esett, amelynél legkedvezőbbek voltak a biztosított életfeltételek, különösen Kecskemét városának azon nobilis elhatározásánál fogva, hogy az egyetemes református jogakadémiánál mindaddig, míg az egyetemes jellegét megtartja, 5 tanszéknek a VII. fizetési osztályig terjedő költségeit maga hordozza s ezzel szemben lemond eddigi iskolafenntartói jogairól. Viszont a Dunamelléki Kerület egy tanszéknek az összes kiadásait teljes egészében vállalván, amihez járult a Tiszántúli Egyházkerület azon áldozatkészsége, hogy a VII. fizetési osztályig egy tanszéknek ő is vállalta a költségeit, megszervezhető volt a magyarországi református egyetemes jogakadémia, a konventnek, mint iskolafenntartónak közvetlen fennhatósága alatt. Az új intézmény megnyitása szeptember 28-án ünnepélyes formák között meg is történt. Az új szerződés a város, a kerület és az egyházközség között 1882-ban létrejött szerződés jogerejét az egyetemes jogakadémia fennállásának tartama alatt, vagyis addig, míg az egyete-

⁶ tanulmányok

mes konvent a megszünt jogakadémiák felújítását elhatározza, abrogálja⁷, de ha az említett körülmény bekövetkezik, az automatikusan újra életbe lép. A Dunamelléki Egyházkerület fájdalmas örömmel látja, hogy testéhez nőtt jogakadémiája egyidőre elszakad tőle, a maga részéről örömmel és megnyugvással veszi, hogy épen az ő jogakadémiája szerveztetett át egyetemese főiskolává s míg a megállapodásokat maga részéről hűségesen megtartja, annak a reményének ad kifejezést, hogy el fog jönni az a kor, amidőn az ország régi határainak visszanyerésével, régi, nagymúltú jogakadémiáink, a sárospataki és a máramarosszigeti is új életre kelnek.

Középiskoláink életében az elmúlt esztendő szintén gyökeres változásokat hozott, úgy anyagi, mint szellemi tekintetben. Anyagi tekintetben az államsegélyek redukciója jelentett súlyos megpróbáltatást, sőt két olyan intézetünkre, amelyet a közoktatásügyi tanács megszüntetendőnek javasolt, egzisztenciális válságot is. Ez a két intézet a kunszentmiklósi fő- és a gyönki algimnázium volt. Megható volt látni, hogy a magyar református közvélemény mily élénken szállott síkra e két fényesmúltú s önhibáján kívül súlyos anyagi helyzetbe került középiskolánk fennmaradása mellett. Továbbá, hogy az egyes iskolafenntartók mily készséggel mentek el teherbíró képességük határáig, mikor arról volt szó, hogy a terhek alatt roskadozó államháztartást a hozzájárulások csökkentésével megkönnyítse. De ugyanakkor nem mulasztottuk el hangsúlyozni, hogy a takarékoságnak legteközlőbb formája az, amikor régi, bevált szép eredményeket fölmutató református iskolákat ítélünk halálra. Bármily nehéz is legyen az ország helyzete, nem vagyunk talán ott, hogy épen református középiskolákon takarítsunk meg olyan pár milliót, amelynek tízszeresét, sőt százszorosát költi el az állam sokkal kevésbé nélkülözhetetlen, sokkal kevésbé kulturális intézményekre. Most, amikor a szerzetesiskolák, amelyek államsegélyeiket gazdag fundatiókban és óriási földbirtokokban kapták meg, nemcsak hogy akadálytalanul fennállhatnak, de meglepő módon fejlődhetnek, fájó méltánytalanság, ha a református iskolák szűkös papírpénzben számított segélyezésére nincs anyagi erő. Ha az idősebb testvér földbirtokokban kapta ki örökségét, nem lehet elvonni az ifjabbiktól és szegényebbiktől az úgyis csekély papírosjáradékot. Bár a válság két fenyegetett intézetünk felől még nem múlt el, csak elodázódott, legyen szabad azon reményemnek adnom kifejezést, hogy iskoláink nem fognak áldozatul esni.

A második vitális intézkedés volt az új középiskolai tantervnek meghozatala. Fájdalom, iskoláinkban, mióta a labilis és csekély államsegélyt elfogadni kénytelenek vagyunk, ki vagyunk szolgáltatva tanügy terén a mindenkori és könnyen változó kormányprogramoknak. Nem mindig jó az, ami új, s a magyar kultúrában a református iskolarendszer jelentett olyan jellegzetes és megbecsülhetetlen történelmi értéket, hogy a közoktatásügyi politika ez iskolák egyéniségét megőrizni és továbbfejleszteni igyekezzék. Iskoláinknak különös előnye volt mindig, hogy a változó idők követeléseihöz és a korszellem igazolt igényeihez mindig szívesen alkalmazkodott. Ezt a rugalmasságát mi is fönn akarjuk tartani, de valljuk azt, hogy a református iskolák létjogosultsága sajátos történelmi jellegükben rejlik.

Középiskoláink tanügyi adminisztrációja megkívánja az élénkebb és egységesebb központi irányítást. Erre nézve külön előterjesztéssel él az illetékes bizottság.

Népiskolánk életében ismét anyagi kérdések voltak az uralkodók. Az esperes urak itt is, ott is panaszkodnak, hogy a tanítói fizetések megállapítása egyházunk történelme és helyzete iránt sokszor közömbös, néhol nem barátságos közigazgatási hatóságok által történik, illetékes egyházi tényezők jóakarátú meghallgatása nélkül. Ezáltal rendkívüli aránytalanságok következnek be. Az az egyházközség, amelyik bármily ok miatt szimpatikus az illető bizottság előtt vagy pedig kitűnő összeköttetésekkel dicsekszik,

⁷ hatályát veszti

III. PÜSPÖKI JELENTÉS

e fizetésbecsléseket nagyobb baj nélkül ússza meg, de amelyik csak a maga igazságában bízik, sokszor elviselhetetlen terhek hordozására kényszerül. Legnagyobb baj minden közkormányzati ténykedésnél a kritérium labilitása és az eljáró személyek discretionális⁸ hatásköre. Viszont seholsem látszik annak a jele, hogy az állami hozzájárulás csökkenésével, illetőleg az egyházi terhek gyarapodásával iskoláink autonómiájának bővülése lépést tartana. Nem titkolom azt, hogy én az olyan felekezeti iskolának vagyok a barátja, amelyik csupán saját alapjaiból vagy a hívek áldozatkészségéből tartja fenn magát. Bár soha se jutottunk volna az államsegéllyel járó bizonytalan és függő helyzetbe! De kénytelenek vagyunk a viszonyosság nagy elve alapján állami támogatást igénybe venni akkor, amikor a nemzet egyetemes erőiből egy felekezetnek olyan dúsán kijut. Mindaddig, míg az államegyház conceptioja a valóságban hallgatólagosan és untalan kísért, az 1848:XX. t. c. alapvető rendelkezése egyházunk fundamentális igénye lesz.

A vallásitanítás ügyében bizonyos haladás tapasztalható. Különösen az államilag fizetett hitoktatói állások megszervezésével, amelynek létszámát a szanalási törvény, fájdalom, lezárta. Örömmel jelentem, hogy Budapestnek évtizedek óta húzóóda vallásitanítási kérdése azáltal, hogy a város a községi iskolák megfelelő számú református növendékei számára az állami minta szerint önálló hitoktatói állásokat szervezett, nagy lépéssel haladt a végleges megoldás felé. Hitoktatóink kiszabadultak a nyomasztó anyagi helyzet rabláncából és akadálytalanul élhetnek hivatásuknak. Az óraadók alkalmazásának mindenkép káros rendszerét jórészt mellőzni lehetett, állandó jellegű vallásitanítók beállításával. Felekezeti iskoláinkban a vallásitanítást a vértessaljai egyházmegye jónak találja. Én inkább hajlom a somogyi esperes megállapítása felé, amely szerint a minimális anyagnak megtanítása kielégítő ugyan, de a magasabb értelemben vett vallásos pedagógia kivételes jelenség. E kérdést csak akkor fogjuk megoldani, ha sokkal nagyobb gondot fordítunk tanítójelölteink vallásos személyiségekké való nevelésére és felekezeti tanítóinkat, mint legelső rendű munkatársunkat, épen olyan lelki és pásztori szolidaritásba vonjuk, mint aminőben a papoknak kellene állaniok.

A püspöki iroda

A központi adminisztráció munkáját az eddigi kipróbált erők végezték: a püspöki titkár, a püspöki káplán két segítő társukkal. A hivatalos iktató száma a múlt évben 2994-re emelkedett, míg az elnöki, illetve félhivatalos iktató 1714 számot mutat. Nagy segítségünkre volt minden nehezebb kérdésben az ügyész úr, ki hivatali kötelességein felül, készséggel vállalta a munkatöbbletet. Azonkívül Nagy Ferenc esperes úr, ki főképp iskolaügyi kérdésekben volt készséges segítő társam. A vagyonkezelő úr kiváló ügybuzgalma és nagy szorgalma a gazdasági adminisztrációnak a birtokkezeléssel kapcsolatos ügyeit elismerésre méltóan oldotta meg. De hovatovább mindinkább érezzük szükségét egy központi számvevő beállításának, aki rendkívül növekvő és bonyolódó gazdasági ügyeink könyvelési, számfajtési és adminisztratív teendőit volna hivatva elvégezni. Remélem azt is, hogy az egyházkerület hivatalos lapjának megszervezésével úgy a központi, mint az egyházmegyei adminisztrációnak nagy könnyebbségére voltunk, bár még mindig vannak olyan lelkészek, akik a hivatalos lapot nem olvassák el s igen elálmélkodnak; mikor a sürgetés megérkezik. Fölkérem az egyházmegyéket, hogy e tekintetben kövessék a pesti egyházmegye példáját, amely a rendbírságok alkalmazásával kényszeríti reá a mulasztókat kötelességeik teljesítésére.

⁸ itt: saját belátása szerinti

Alapítványok. Anyagi ügyek

Kezemhez érkezett kisebb adományokról a kerület hivatalos lapjában számoltam el. Az egyházmegyékben lüktető áldozatkészségről képet nyújt püspöki jelentésem melléklete: az adományokról és szorgalmi jövedelmekről szóló kimutatás. Nagyobb külföldi segély érkezett a Zentralstelle für Europäische Hilfsaktion útján, kb. 4400 svájci frank, amelynek fölosztására nézve a segélykérvények bizottsága tesz javaslatot. De mély hálával és nagy elismeréssel kell itt egyházkerületünk aranykönyvébe föl jegyezni egy nevet, kinek igénytelen és puritán hordozója, egyházi életünk legnagyobb jótévői közé emelkedett azzal a nagylelkű elhatározásával, hogy csekély kivétellel egész vagyont, egy szorgalmas és rendkívül takarékos élet minden gyümölcsét ajándékozási szerződéssel és az életfogytiglani hasznélvezeti jog fenntartásával egyházkerületünk tulajdonába adta azzal a rendeltetéssel, hogy abból egyik missziói egyházközségünk református lelkésze és tanítója tartassék el. Hiányzik a pontos adatom arra, hogy mennyit tesz ki ez a vagyon, amely kb. 240 telekkönyvi címlet alatt a szerződésben pontosan föl van sorolva. De nagyságánál épen úgy, mint rendeltetésénél, főképen pedig azoknál a nemes motívumoknál fogva, amelyekből származott ez az alapítvány, a kegyes adományozónak nevét, egyházkerületünk évkönyveiben halhatatlanná teszi. Ez a név a Kaszay István neve.

Itt számolok be arról az óriási értékgyarapodásról, amit budapesti református egyházunk ingatlan javaiban ért el azáltal, hogy a Baár-Madas iskolatelekből kisajátított 1600 négyszögöl és az új gimnázium és internátus fölépítése után átadandó Lónyai-utcai gimnázium házastelek ellenében Budapest székesfőváros cserében átengedte a Kálvin-téri telkünk mellett levő két házastelket s ezzel a budapesti egyházközség egy olyan fejlődési lehetőség birtokába jutott, amelyhez csak a 100 évvel ezelőtt számára kijelölt Széna-téri telek megnyerése fogható. Az így elért értékkülönbözöt ez év januárjában körülbelül két milliárd koronát tett ki. Természetes dolog, hogy miután a református egyház ehhez a ma még holt tőkéhez a Baár-alapítvány állagát tevő telek átadása árán jutott, teljes mértékben fennmarad az egyházközségre nézve az alapítvány kártalanításának, illetve az alapítványra eső jövedelemgyarapodás biztosításának a kötelezettsége. Ezenfelül pedig mindezeknél sürgősebb feladatává lett a budapesti egyházközség vezetőségének, hogy Baár-Madas-intézetünket telekhez és új épülethez juttatni igyekezzék.

Az államhoz való viszonyunk

A magyar protestantizmus jelenleg egy nehéz ellenmondásban él. Felelőtlen elemek egyre hangoztatják, hogy ma Magyarországon többségében protestáns kormányrendszer uralkodik. A tények pedig azt mutatják, hogy az erősen szervezkedő katolikus egyház minden fontosabb pozíciót, főleg azokat, amelyek az executiv⁹ munka fordul meg, erőteljes katolikus egyéniségekkel foglaltat el. Ezenkívül pedig a felekezetek kulturális versenyében az a reformátusság, amely a minduntalan változó és szakadatlanul devalválódó államsegélyekben bírja létének fontos tényezőjét, szemben a századok alatt nagy javadalmakhoz jutott katolikus egyházzal, mindenütt inferioritásba¹⁰ kerül. Az anyagi erők egyenetlen elosztása pedig azt eredményezi, hogy nagy pénzügyi válságok idején a protestáns egyházak kétszerezsen érzik a helyzet nehézségét, először mint magyarok, azután mint egyházi hívek. Csak arra utalok reá, hogy míg a fundációkból álló egyházi és iskolai vagyon ma szinte aranyparitáson felül jövedelmez, a nagynehezen kétszázszorosra fölemelt államsegélyek a paritásnak alig 800-ad részét jelentik. Ebből

⁹ végrehajtó

¹⁰ alárendeltség

III. PÜSPÖKI JELENTÉS

következik az, hogy kongrua¹¹, korpótlék ma olyan jelentéktelen összegek, hogy széjjelküldeni sem lehet, mert többbe kerül a postaköltség, mint amekkora a segély összege. Adósegély, missziói-segély, amelyre pedig nagyon sok gyülekezetünk és szórványunk élete épül föl ma már, fájdalom, nem tényező és amiatt gyülekezeteink egész sorozatán mutatkozik a bénulásnak a tünete. Fölöttébb sérelmesnek találjuk azt, hogy a kántori javadalmakat, a tanítói fizetésekbe a múlt év költségvetése beszámította s ezzel azt értük el, hogy a kántori szolgálatért tulajdonképpen külön tiszteletdíjban tanítóink nem részesülnek. Világos következménye lesz ennek az állapotnak az, hogy a kántorságra nem fognak kiváló erők jelentkezni és e fontos gyülekezeti tényezőnél az egyházi fegyelem meglazul, mert elvész a törvény szankciója. Ezelőtt két évvel reámutattam arra is, hogy rövid időn belül, az akkor még aránylag elég jónak látszó papi fizetések színvonala elvész, ezzel megint ott állunk egyházi életünk egyik legnagyobb problémájánál a lelkészeknek vagy a minőségében, vagy a mennyiségében lesz hiányosság. Sajnálattal állapítom meg azt is, hogy a földreform során a végrehajtó közegek nem mutatnak elég megértést azzal az óriási jelentőséggel szemben, amivel a református egyházak papi állásának földbirtokkal való végleges megfundálása bír. E téren egyetlen egy olyan dologról számolhatok be, amely egész református közvéleményünk legnagyobb elismerését érdemelte ki. Ez pedig az államkormányának az az intézkedése, hogy lelkészözvegyeinket az állami tisztviselők megfelelő fizetési osztályához mért nyugdíjban részesítendő, az arra szükséges több mint 300.000 aranykorona segélyt már ez év júliusától kezdve kiutalta. Lelkészözvegyeink és árváink nyomorúsága elérte már a biblikus méreteket és a pusztulás vizei ajkukig értek. Egyháznak, államnak egyaránt szégyene volt az az égreakiáltó ínség, amely őket gyötörte. Aki rajtuk segít, a legnagyobb jót cselekszi, amit cselekedni embernek ebben a nemzedékben egyáltalán lehetséges. Fogadjuk köszönettel ezt az intézkedést és hatása alatt mi magunk is, mint egyetemes református egyház, tegyünk meg mindent, hogy ez a rettentő tehertétel földi és mennyei számlánkról véglegesen levétezzék.

Mindezekhez vegyük hozzá, hogy a felekezetek közötti társadalmi béke részünkről csak a legmesszebbmenő áldozatokkal tartható fönn és vezetőember sokszor kerül az elé a kínos dilemma elé, hogy vagy egyházi érdekeinek ellenére munkálja a felekezeti béke nagy magyar érdekét, vagy pedig a református öntudat igazsága és méltósága érdekében vállalja a felekezeti súrlódás magyar kockázatát. Amikor kénytelenek vagyunk nap nap után eltűrni, hogy nemzeti és társadalmi ünnepeknél, katonai és polgári solemnitásoknál¹² az ország második nagy történelmi egyháza az ünnepi istentiszteleteknél szóhoz nem juthat, amikor zászlószentelésektől szoborleplezésig mindenütt következetes mellőzésben van részünk, lehetetlen komolyan nem figyelmeztetnünk minden illetékes tényezőt, hogy a keresztyén egység legfontosabb előfeltétele az, ha gondolatunkból kirekesztjük ezt a hamis egyenletet: *keresztyén* annyi mint *katholikus*. Viszont az államhatalom illetékes tényezőjéhez azzal a komoly kéréssel fordulunk, legyenek több figyelemmel múltunk, jelentőségünk és páratlan szellemi értékeink iránt és helyes kormányzati politikával segítsenek minket, hogy nemzetünknek megtegyük azt a szolgálatot, amire Istentől hivatva és képesítve vagyunk. Református népünk a magyar nemzetiek legértékesebb elemét foglalja magában, a módosabb kisgazdatársadalmat és az intelligenciát. Magyarországon pedig még nagyon sokáig csak evvel a két tényezővel szabad és lehet igazi politikát csinálni.

¹¹ lelkészi illetmény állami kiegészítése

¹² ünnepség

Programmkérdések

De ugyanez a gondolat elibénk tár egy nagy belső problémát: A protestantizmus intenzívebb megszervezésének kérdését. Többször kifejtettem már, hogy a protestantizmus megszervezésének a kérdése csak egy módon lehetséges, akkor, ha a két nagy történelmi egyházat, a reformátust és evangélikust, lehetőleg azonos elvek szerint először a maguk egyházi társadalmában szervezzük meg s azután építjük ki a közös és életképes frontot. Itt van tehát nagy szerepe a Kálvin-Szövetségnek, amely biztató kezdetek és szép eredmények után akcióképességében meglanyhulni látszik. Újra föl kell venni az elejtett fonalat és az egész református egyházra kiterjedőleg egységes programmal lépni föl. Ugyanakkor egyházi életünknek másik legfontosabb tényezőjét: a presbitereket kell hivatásuk igazi magaslatára emelni. Azért vagyunk presbiteriánus egyház, hogy ezt a csodálatos intézményt minél erőteljesebbé tegyük. El kell múlnia annak az időnek, amelyben a presbiter havonként 1–2 órát szentel az egyház anyagi és adminisztrációs ügyeinek szolgálatára és ki kell képeznünk az új presbiteri típust, aki az egyház anyagi és szellemi ügyeinek hivatott és felelős őrállója. Imádkozó, biztonyságtévő, missziói munkát végző presbiterekre van szükségünk és ha a magyar református egyház 15–20.000 presbiterre többségében ilyené válik, nincs az a hierarchikus szervezet, amely hatalom és eredmény dolgában fölvehesse velünk a versenyt. Azért buzdítom munkatársaimat, hogy presbiteri konferenciákat tartsanak, a presbiterek nevelésének ügyét tegyék legfontosabb programjukká és kísértsék meg fölébreszteni azt az óriási demonstratív erőt, amely ebben a szervezetben rejlik. Sajtó, iratterjesztés, az élő szóval végzett propaganda, mindenképp pedig a példaadás bizonyára célhoz fog segíteni. Sürgős szükség zsinatunk életműködését újra megindítanunk. Napnál világosabb, hogy a szóban levő feladatok nagyobbak, hogy sem egyes kerületek különváltan megoldhatók. A magyar reformátusságot egyetemlegesen érdeklő kérdések csak a magyar református egyház legfőbb igazgatási és törvényhozási szerve, a zsinat által oldhatók meg. Azonkívül, hogy egy csomó sürgős kérdés vár zsinati megoldásra, például papválasztás, államsegély, biztosítás, lelkeszi nyugdíjintézet, mindenképp föl a közalap kérdése, újra meg kell jelennie a magyar közélet fórumán az élő zsinatnak, mint legfőbb reprezentatív szervnek. Áron is megvegyétek az alkalmat, mert az idők gonoszak, mondja az efézusi levél s ilyen válságos időkben, mikor egy év alatt évtizedeket él át nemzet és egyház, résen kell lennünk és hárfáinkat az ablakban tartanunk, hogy amikor reá fúj a fölülről jövő szél járása, megzendüljön rajta a jövődő dallama.

Kérem jelentésem tudomásulvételét.